

וכך אמר הכתוב: אכילת תשעה בחדש נחשבת כעינוי. וכיון שהאכילה בתשיעי חשובה כעינוי, מצוה להרבות באכילה ושתייה בתשיעי. (241)

הברייתא לעיל [ח ב] דורשת את הכתוב בפרשת היובל [ויקרא כה] בפסוק יא:

“יובל היא שנת החמישים שנה תהיה לכם”.

ועתה הגמרא מביאה ברייתא הדורשת את הנאמר בפסוק י:

“יובל היא תהיה לכם”.

להבנת הסוגיא שלפנינו נקדים, שבענין היובל נאמרו בתורה ארבעה דינים:

[א] תקיעת שופר ביום הכיפורים. שנאמר [בפסוק ט]: “ביום הכיפורים תעבירו שופר”.

[ב] שילוח העבדים העבריים לחפשי. שנאמר [בפסוק י]: “וקראתם דרור בארץ”.

ורבי עקיבא, האי, פסוק זה, של “ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב” – מאי עביר ליה?

מה הוא ילמד מפסוק זה, והלא לשיטתו אין הכתוב צריך ללמדנו שמוסיפין מחול על קדש, שהרי דין זה נלמד כבר מ”בחריש ובקציר תשבות”!

ומתצינין: מיבעי ליה, פסוק זה נצרך הוא לדרשה אחרת, לכדתני חייא בר רב מדפתי:

דתני חייא בר רב מדפתי: נאמר “ועניתם את נפשותיכם בתשעה”.

ודברי הפסוק הזה צריכים ביאור: וכי בתשעה ביום מתעניין? והלא בעשירי בלבד מתעניין, שהרי נאמר “בתשעה לחודש – בערב!”

אלא, בא הכתוב לומר לך:

כל האוכל ושותה בתשיעי – מעלה עליו הכתוב: כאילו התענה תשיעי ועשירי.

ב-ט

התענה. אבל ודאי אסור להתענות, ואין הכוונה כאילו התענה ממש, שהרי המתענה עובר איסור [וכן פסק הרמ”א אורח חיים סימן תרד. ועיין בית יוסף שם].

וכתבו המפרשים כמה טעמים למצוה זו:
א. הכנה לצום יום הכיפורים [רש”י יומא פא ב ד”ה כל, ורא”ש שם וריטב”א כאן].

ב. שאנו בטוחים שהקב”ה יכפר עוונותינו [טור או”ח תרד] ולכן מצוה לאכול בשר ודגים [פרישה].

ג. להראות שאנו שמחים שניתן לנו יום הכיפורים לכפרה, ומפני שאי אפשר לכבדו במאכל ביום הכיפורים עצמו כדרך שאר ימים טובים. לכן צריך לכבדו ביום שלפניו. [בית יוסף

תוספת מדרבנן.

אבל הגר”א [רסא ב] כתב שלדעת הרמב”ם יש דין תוספת בשבת ויום טוב מדרבנן. [וכתב שכן הוא דעת התוספות כאן. וביאור הלכה שם ד”ה יש אומרים פקפק בזה]. [והרמב”ם הזכיר את דין התוספת במה שכתב את דין התקיעות שתקעו בערב שבת בפרק ה].

הגר”א שם פסק להלכה כהרמב”ם שתוספת שבת היא מדרבנן, אבל מדברי הבית יוסף נראה שסובר שדין תוספת שבת הוא מדאורייתא. ובשלחן ערוך הביא דעה זו בשם “יש אומרים”.

241. כתבו תוספות שכוונת הברייתא לומר: מעלה עליו הכתוב כאילו נצטוה להתענות ולא

ואם לאו, אינה יובל, ומותרת בזריעה קצירה ובצירה.

[ולהלן הגמרא תבאר מנין למדנו שהמילה "היא" באה ללמד שהיובל תלוי בשילוח עבדים ולא באחד משאר הדינים שנאמרו בפרשה].

אלו הם דברי רבי יהודה.

רבי יוסי אומר: נאמר "יובל היא".

המילה "יובל" באה ללמד שאף על פי שלא שמטו הציבור את הקרקעות שקנו, ואף על פי שלא שלחו את העבדים לחפשי, בכל זאת הרי שנת החמישים היא "שנת היובל", ואסורה בזריעה קצירה ובצירה.

יבול, שמא תאמר שהיובל חל אף על פי שלא תקעו בשופר?

תלמוד לומר [לכך נאמר] "היא".

המילה "היא" מורה על מיעוט: היא — ולא אחרת.

ובא הכתוב למעט, שדוקא אם קיימו את תקיעת השופר בשנת היובל הרי היא יובל.

אלא מעתה יש לבאר, לפי שמצינו כתוב אחד מרבה, וכתוב שני ממעט:

וכי מאחר שמקרא אחד ["יובל"] **מרבה,** שהיובל חל אף על פי שלא נתקיימו כל דיניו.

[ג] השמטת הקרקעות. שהקונה שדה מחבירו צריך להחזירה לו ביובל. שנאמר [בהמשך פסוק י']: "ושבתם איש אל אחזתו".

[ד] שביתת הארץ מזריעה, קצירה ובצירה. שנאמר [בפסוק יא]: "לא תזרעו. ולא תקצרו את ספיחיה, ולא תבצרו את נזיריה".

תנו רבנן: נאמר בענין היובל בפסוק י':

"יובל היא תהיה לכם".

והמילים "יובל היא" נראות כמיותרות, שהרי נאמר בפסוק יא:

"יובל היא, שנת החמישים שנה תהיה לכם".⁽²⁴²⁾

ודרשו חכמים מיתור המילה "יובל" ללמד:

אף על פי שלא שמטו הציבור את הקרקעות שקנו, ולא החזירו למוכרים.

ואף על פי שלא תקעו בשופר.

בכל זאת יש על שנת החמישים הזאת שם של "שנת היובל", והיא אסורה בזריעה, קצירה ובצירה.

יבול. שמא תאמר, שהיובל חל אף על פי שלא שלחו את עבדיהם לחפשי?

תלמוד לומר "יובל היא". והמילה "היא" באה להורות שרק אם קיימו את דין שילוח העבדים ביובל הרי היא "שנת היובל".

טעמים נוספים אותיות ח-י. ועיין ריטב"א].
242. ריטב"א.

תר"ד סוף ד"ה ואכתי איכא]. [וכעין זה כתב ה"ר יונה בשערי תשובה שער ד, ועיין שם

זו, מצות תקיעת שופר, מסורה לבית דין, שעליהם מוטל לתקוע בשופר ביום הכיפורים, (245) ובידם לצוות את שלוחם לעשות זאת.

ואילו זו, מצות שילוח העבדים, אינה מסורה לבית דין, אלא לבעלי העבדים. ואם נאמר שאין היובל חל אלא אם נתקיימה מצות שילוח עבדים, נמצא שאם האדון ימאן לשלח את עבדו, יתבטל היובל. ומסתבר שלא תלה הכתוב את היובל אלא בדבר המסור לבית דין. (246)

והגמרא דנה בדברי רבי יוסי.

והוינן בה: מאי דבר אחר לאיזה צורך הוסיף רבי יוסי "דבר אחר", טעם נוסף, שתקיעת שופר מסורה לבית דין, ושילוח עבדים אינו מסור בידיהם, ומדוע לא די בטעם הראשון שאפשר לעולם שלא תהיה בו אפשרות לשילוח עבדים?

וכנגדו מקרא אחד ["היא"] ממעיט, שדוקא אם נתקיימו דיני היובל הרי הוא חל.

מפני מה אני אומר שהמילה "יובל" מרבה שהיובל חל אף על פי שלא שלחו את העבדים. ואילו המילה "היא" ממעטת, ואין יובל חל אלא אם כן תקעו.

ומדוע שלא נאמר להיפך!?

לפי שאפשר לעולם בלא שתהיה אפשרות לקיים את מצות שילוח עבדים, כגון שלא יהיה אף עבד עברי.

ואי אפשר לעולם בלא שתהיה אפשרות של תקיעת שופר, שהרי השופרות מצויים בכל הזמנים, (243) ומסתבר שלא תלה הכתוב את דיני היובל אלא בדבר המצוי לעולם. (244)

דבר אחר, טעם אחר מדוע מסתבר שהיובל תלוי בתקיעת שופר ולא בשילוח עבדים:

243. ר"ח.

שופר תרועה". וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע שנאמר "תעבירו שופר".

וכתב מנחת חינוך [מצוה של"א] מקור לדברי הרמב"ם, שהרמב"ם התקשה בדברי הגמרא כאן. [האומרת שמצוה זו מסורה לבית דין] ולכן פירש שמצוה זו מסורה לבית דין תחלה. ועיין במנחת חינוך שם שתמה על דבריו.

[ועיין ריטב"א להלן כט ב ד"ה אמר רב הונא שכתב שמצוה על היחידים לתקוע בזמן שבית הדין יושבים].

ובערוך לנר [ד"ה יכול אעפ"י שלא שלחו. באמצע הדיבור] כתב שאם בית דין תקעו ולא תקעו היחידים, ודאי שהיובל נתקדש. ולכן אמרה הגמרא: "זו מסורה לבית דין".

246. ראה להלן הערה הבאה.

244. הקשו הראשונים: דעת רבי יוחנן [בגיטין מח א] שאחים שירשו קרקע מאביהם מחזירים זה לזה ביובל ומחלקים אותה מחדש. ולפי זה השמטת קרקעות מצויה לעולם. ומדוע לא נאמר שהכתוב תלה את דיני היובל בהשמטת קרקעות?

ותירץ הרשב"א: לדעת רבי יוחנן הטעם השני שהביא רבי יוסי להלן בא להשיב על שאלה זו. [וכן כתב הר"ן]. ועיין ריטב"א. טורי אבן. וערוך לנר.

245. להלן ל א מבואר שכל יחיד ויחיד חייב לתקוע ביום הכיפורים של יובל.

הרמב"ם [שמיטה ויובל י, י] כתב: ומצוה זו מסורה לבית דין תחילה, [שנאמר "והעברת

ומשנינן: אמר קרא: "והעברת שופר תרועה, וקראתם דרור בארץ — יובל היא".

וקסבר רבי יהודה מקרא נדרש רק על הכתוב שלפניו, הסמוך לו, ולא על הכתוב שלפני פניו, על הפסוק שלפני הפסוק הסמוך לו.

ולכן דרש רבי יהודה מהמילה "היא" שה"דרור", שילוח עבדים, הכתוב במקרא שלפניו מעכב. אבל תקיעת השופר, הכתובה במקרא שלפני פניו, אינה מעכבת.⁽²⁴⁸⁾

ומוסיפה הגמרא לבאר את ענין הדרור שבפרשה:

דבולי עלמא, לדברי הכל, "דרור" האמור בפרשה לשון "חירות" הוא. ולכן פירשו את המילה "דרור" לענין שילוח עבדים.

ומבארין: מאי משמע? מנין שמשמעות המילה "דרור" היא שילוח עבדים?

דתניא: אין דרור אלא לשון חירות.

אמר רבי יהודה: מה הוא לשון דרור?

ומשנינן: כך אמר רבי יוסי: וכי תימא, ואם תדחה את הטעם הראשון, ותאמר: אי אפשר דליכא חד בסוף העולם דלא משלח, שלא יתכן שבכל העולם אין אדם אחד שיש לו עבד עברי שיהיה מצווה לשלחו!⁽²⁴⁷⁾

לכן אומר לך דבר [טעם] אחר: זו [תקיעת שופר] מסורה לבית דין, וזו [שילוח עבדים] אינה מסורה לבית דין.

ועתה הגמרא דנה בדברי רבי יהודה הסובר שיובל תלוי בשילוח עבדים, ולא בתקיעת שופר.

והוינן בה: בשלמא לדעת רבי יוסי, שמרבה מהמילה "יובל" שהוא חל אף על פי שלא שלחו עבדים, וממעט מהמילה "היא" שאין היובל חל אם לא תקעו — כדקאמר טעמיה, כפי שהוא עצמו הסביר את טעמו.

אלא, לדעת רבי יהודה — מאי טעמיה?

מדוע הוא מרבה מ"יובל" שהוא חל אפילו אם לא תקעו, וממעט מ"היא" שאינו חל כשלא שלחו עבדים?

247. מכאן מוכח שאם יש אדם אחד שיש לו עבד ומשלחו, הרי נתקיים דין שילוח עבדים ונוהגים דיני היובל לדעת רבי יהודה [הסובר שדיני היובל תלויים בשילוח עבדים].

המנחת חינוך מצוה שלה הסתפק כשיש הרבה אנשים שיש להם עבדים ורובם אינם משלחים, האם כיון שאחד משלח, הרי זה נחשב שהתקיימה מצות שילוח [כפי שמשמע בגמרא וכדלעיל]. או, שדוקא אם יש רק אדם אחד שיש לו עבד והוא משלח, דוקא בזה נחשב שנתקיימה מצות השילוח [כפי שמשמע בגמרא]. אבל כשיש כמה אנשים שיש להם עבדים ורובם אינם

248. הקשו תוספות: מאחר שלדעת רבי יהודה מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו, מדוע "יובל"

כמדוייר בי דיירא, כאדם החפשי לדור בכל מלון שהוא חפץ, ומוביל סחורה בכל מדינה.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: ברייתא זו היא דברי רבי יהודה ורבי יוסי.

אבל חכמים חולקים על שניהם ואומרים: בין החזרת השדות, ובין שילוח עבדים, ובין תקיעת שופר ביום הכיפורים — שלשתן מעכבות בו ביובל. ואם לא התקיימה מצוה אחת מהן אין היובל חל, (249) ומותר לזרוע, לקצור, ולבצור בו כמו בכל שנה. (250)

ומהו טעמם של חכמים?

קסברי המקרא "היא" נדרש הן לפניו, לענין דרור, והן לפני פניו, לענין תקיעת שופר. וכן הוא נדרש גם לאחריו, לענין החזרת השדות. וכמו שנאמר:

א. והעברתם שופר.

ב. וקראתם דרור.

ג. יובל היא.

ד. ושבתם איש אל אחוזתו.

ומקשינן: והכתיב "יובל היא", וגם המילה "יובל" היא מיותרת, ומה מרבים ממנה חכמים?

ומתצינן: ה"יובל" הוא מרבה דאפילו בחוצה לארץ משלחים את העבדים. (251)

ותמהינן: והכתיב "וקראתם דרור בארץ", ומשמע שאין היובל נוהג אלא בארץ, ולא בחוץ לארץ!

ומתצינן: המקרא הוא, "בארץ", בא ללמד שרק בזמן שנוהג דרור בארץ, כאשר רוב יושביה עליה, אז נוהג דרור גם בחוצה לארץ.

אבל בזמן שאינו נוהג בארץ (252) — אינו נוהג גם בחוצה לארץ.

ודאי חל היובל שהרי שנינו לעיל "זו [תקיעת שופר] מסורה לבית דין".

250. כן משמע מרש"י ותוספות. וכן כתב המאירי, והמנחת חינוך מצוה שלה.

251. אף על פי שמצוה זו אינה מצוה שבקרקע אלא מצוה שבגוף. וכל מצות הגוף נוהגת אף בחוץ לארץ, מכל מקום הוצרך הכתבו לרבות זאת בפירוש מפני שנאמר בהמשך המקרא "וקראתם דרור בארץ". ומשמע שאין היובל נוהג בחוץ לארץ. גמרא קידושין לח ב. וכן נראה מהמשך הגמרא כאן.

252. כתב הרמב"ם [שמיטה ויובל י ח]: "והוא

נדרש אף על לפני פניו ולאחריו? ותירצו: הריבוי "יובל" משמע שבא לרבות שבכל ענין הוא יובל. [מה שאין כן "היא" בא למעט אופן מסויים, ולא את כל האופנים]. ועיין שם תירוצ' נוסף.

249. כדעה זו פסק הרמב"ם [שמיטין ויובלות י ג] והריטב"א.

במנחת חינוך [מצוה שלה] הסתפק בשלשת הדברים הללו, אם רוב הציבור לא עשאוים [לא תקעו בשופר, לא החזירו את הקרקעות שקנו, ולא שיחררו את עבדיהם] ומיעוט הציבור עשאוים. האם היובל חל [ראה לעיל הערה 247] והערוך לנר כתב שלענין תקיעת שופר, אין ספק שאם בית דין תקעו ולא תקעו היחידים,

יהיה באחריתה]. והגמרא לעיל [ח א] הוכיחה שאחד בתשרי הוא ראש השנה לענין זה.

ומקשינן: מדוע התנא למד "שנה שנה" בגזירה שוה משנה המתחילה בתשרי?

וליגמר [ילמד] "שנה — שנה" משנה המתחילה בניסן.

דכתיב [שמות יב ב]: "ראשון הוא [ניסן] לכם לחדשי השנה!"

ומתרגינן: דנין למדים "שנה" שנאמרה בנטיעה, שאין מוזכרים עמה "חדשים", מ"שנה" המתחילה בתשרי, שאין מוזכרים עמה "חדשים".

ואין דנין למדים "שנה" שנאמרה בנטיעה, שאין מוזכרים עמה "חדשים", מ"שנה" המתחילה בניסן שיש עמה "חדשים", שנאמר בה "לחדשי השנה".

הסוגיא שלפנינו דנה באיסור ערלה בנוטע

שנינו במשנה: באחד בתשרי ראש השנה לשנים, ולנטיעה, לענין מנין שלש השנים הראשונות שהאלן אסור משום "ערלה". שאפילו אם נטע נטיעה באב, מסתיימת השנה הראשונה בסוף אלול, ומתחילים למנות שנה שניה באחד בתשרי.

והוינן בה: מנלן, מנין לנו דבר זה, שאחד בתשרי הוא ראש השנה לנטיעה?

דכתיב [ויקרא יט כג]: "שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל".

וכתיב בפסוק שאחריו: "ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הילולים לה".

מכאן, ששני הערלה מסתיימים ב"שנה" הרביעית.⁽²⁵³⁾

ויליף, התנא למד בגזירה שוה "שנה — שנה" משנה המתחילה בתשרי:

דכתיב [דברים יא]: "עיני ה' אלהיך בה [בארץ ישראל, לדרון] מראשית השנה" [מה]

בשבת של השנה החמישית. ואם כן איך הגמרא כאן אומרת שראש השנה לרבעי הוא בתשרי? [עיין שם שהאריך בזה. ובסוף דבריו כתב ועדיין הקושיא במקומה עומדת].

[ואולי יש לומר, ששנת הערלה מסתיימת בראש השנה, כשם שהיא מתחילה בו, אלא שהאיסור נמשך עד טו בשבט. כלשון הגמרא להלן: "ובשנה הרביעית — פעמים שברביעית ועדיין אסורה משום ערלה". כלומר אף על פי שהשנה מתחילה בתשרי. בכל זאת אין הפירות מותרים עד טו בשבט. וכן משמע מחידושי הר"ן להלן סוף יד א אך מלשון רש"י ד"ה ופירות, משמע שראש השנה לרבעי מתחיל בטו בשבט. ועיין].

שלא יהיו מעורבבין שבת בשבט, אלא כולן יושבין כתקנן. [איש שנחלתו המסורה לאבותיו מימות יהושע בן נון]. ומקור דבריו מהגמרא בערכין לב ב.

ולפי זה כתב החזון איש, שבזמן הזה שאין אנו בקיאים ביחוס השבטים אין שייך חזרת השבטים. ואפילו אם היינו יודעים את יחוס השבטים, בכל זאת מאחר שלעתיד לבוא תתחלק הארץ חלוקה חדשה, בטלה חלוקה ראשונה. ואין היובל נוהג בזמן הזה. [שביעית כא ב].

253. בטורי אבן תמה: להלן בגמרא מבואר שאין איסור ערלה פוקע עד טו בשבט שבשנה הרביעית. וכן אין שנת הרבעי מסתיימת עד טו

לפני ראש השנה, אימתי עלתה לו שנה אחת. וכן מתי מסתיים איסור הערלה:

תנו רבנן:

אחד הנוטע נטיעה, ואחד המבריך המכופף את הענפים לארץ ומכסה מקצתם בעפר וקוצץ את הענף מן האילן.⁽²⁵⁴⁾ **ואחד המרכיב**⁽²⁵⁵⁾ **ענף של אילן על גזע של אילן אחר**⁽²⁵⁶⁾ **— כל אלו חשובים כנטיעה חדשה.**

ואם עשן בערב שביעית, שלשים יום לפני ראש השנה — משהגיע ראש השנה עלתה לו שנה ראשונה למנין שנות ערלה. ומעתה עליו למנות עוד שתי שנים בלבד לאיסור

ערלה.

וכן מותר לקיימן לנטיעות הללו שנטען עד שלשים יום לפני ראש השנה, בשביעית, שאין נטיעות אלו בכלל גידולי שביעית.

אבל, אם נטע, הבריך, או הרכיב, פחות משלשים יום לפני ראש השנה [שהוא דבר שאסור לעשותו בערב שביעית], אזי משהגיע ראש השנה — לא עלתה לו שנה ראשונה למנין שנות ערלה, עד ראש השנה שאחריו.

ואם היתה אותה שנה ערב שביעית, אסור לקיימן [את אותן נטיעות] בשביעית, משום שאסור לנטוע שלושים יום קודם שביעית מן התורה משום תוספת שביעית.⁽²⁵⁷⁾

ומרכיב!

עיין תוספות רשב"א ר"ן וריטב"א.

ולהלכה — כתבו הראשונים כאן בשם הרמב"ן, שבחוץ לארץ אין נוהגת ערלה בהברכה והרכבה. מפני שדעת רבי אליעזר בן יעקב שאין ערלה נוהגת בזה. וכל המיקל בערלה בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ. [וכן כתב הרא"ש הלכות ערלה ס"ה].

256. הנוטע אילן בשביעית באיסור, קנסוהו חכמים ואמרו שיעקור את הנטיעה. תרומות ב ג. ונחלקו תנאים בדבר: דעת רבי מאיר — שאפילו הנוטע בשביעית בשוגג יעקר. ודעת רבי יהודה — שדוקא את הנוטע במזיד קנסו חכמים. אבל הנוטע בשוגג רשאי לקיים את נטיעתו [גיטין נג ב] והלכה כרבי מאיר. [רמב"ם שמיטה ויובל א יב].

257. הטעם שהנוטע אף לפני שביעית תוך

254. כך פירשו תוספות [ד"ה הרי וד"ה מרכיב], אבל רש"י והר"ן על הרי"ף לא הזכירו שקוצץ את הענף מן האילן.

והר"ן עצמו בחידושי הקשה: בספרי שנינו "ונטעתם כל עץ מאכל [וערלתם ערלתו]" — פרט למבריך [שאינו אסור משום ערלה]. ואילו בגמרא כאן מבואר שהמבריך אסור לאכול את הפירות שלש שנים משום ערלה.

ותירץ: ההברכה המוזכרת בספרי היא באופן שהענף מחובר אל האילן ולא קצצוהו והענף יונק מן האילן. אבל ההברכה המוזכרת בגמרא כאן, היינו בקוצץ את הענף מן האילן. או אפילו כשלא קצצוהו. אם אינו יונק מן האילן הרי זה אסור משום ערלה. [עיין שם. וברשב"א וריטב"א ותוספות ישנים].

255. הקשו הראשונים: כאן מבואר שהמרכיב חייב בערלה. ואילו בספרי דרשו: "ונטעתם כל עץ מאכל [וערלתם ערלתו]" פרט למבריך